

Людмила АЛЕКСЕЄНКО
Наталія САВЧУК

РОЗВИТОК РИНКУ ФІНАНСОВИХ І СТРАХОВИХ ПОСЛУГ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Досліджено теоретичні і методологічні засади формування і розвитку ринку фінансових і страхових послуг в економічній системі держави. Виявлено закономірності і протиріччя, що характеризують даний ринок в Україні і можливості його інтеграції в світовий економічний простір. Сформульовані рекомендації щодо розвитку та вдосконалення механізму функціонування ринку фінансових і страхових послуг у посткризовий період з метою забезпечення конкурентних переваг.

Фінансово-економічна криза і прогнозування посткризового світу потребують системного дослідження із застосуванням глобально-історичного та цивілізаційного підходів. Фінансова криза зумовила масштабні зміни в політичному, економічному й соціальному житті суспільства. Тому розвиток економічного потенціалу країн з ринками, що розвиваються, є темою для дискусій у клубі провідних світових держав у форматі G 20.

Конкурентоспроможність національної економіки є важливим чинником, що сприятиме розвитку ринків фінансових і страхових послуг у посткризовому світі. Загалом ринки, що розвиваються, показують більшу стійкість до фінансової кризи порівняно з ринками розвинених країн. Хоча питання формування й продажу фінансових і страхових послуг широко висвітлюються в професійній літературі, проте не завжди враховуються всі чинники, що визначають співвідношення попиту та пропозиції в сучасній економіці України.

Теоретичні й методологічні засади закономірностей розвитку міжнародних фінансових ринків і їх інституціональної структу-

ри розглянуто в працях таких російських та українських учених: В. Базилевича, С. Жукова, Є. Коломіна, В. Корнеєва, Л. Красавіної, І. Лютого, Д. Михайлова, О. Мозгового, Л. Орланюк-Малицької, С. Рибаківа, В. Шахова, В. Шелудько, Р. Юлдашева. Інтеграційним процесам, що відбуваються на світовому фінансовому ринку, а також країнах з ринками, що розвиваються, присвячені праці Б. Бернанке, М. Коуз, Д. Вульфенсон, С. Веллер. У світовому науковому співтоваристві парадигму гіпотези ефективного ринку (Efficient Markets Hypothesis – EMH) не тільки успішно досліджували С. Базу, Р. Банц, К. Даніель, Д. Кейм і Г. Шверт, а й перевірили на даних розвинених ринків і окремих ринків, що розвиваються.

Прискорення інтеграційних процесів у світовій економіці, що характеризується закономірностями і протиріччями, суттєво вплинули на інституціональні зміни в структурі глобального фінансового ринку, тому дослідження особливостей функціонування сучасних фінансових ринків, визначення суперечностей впливу процесів лібералізації й дерегулювання на ринки, а також основних напрямків підвищення ефективності

національного фінансового ринку є актуальними і своєчасними.

Зміцнення ринку фінансових і страхових послуг України потребує дослідження сучасного стану, виявлення проблем, оскільки від виваженості й своєчасності визначення основних напрямків його розвитку залежить ефективність функціонування економіки країни загалом.

Характерною і невід'ємною рисою сучасності є реформування фінансового сектора. Для підтримки економічної стабільності варто узгодити напрямки розвитку фінансового сектора і пріоритети бюджетної консолідації. Протягом 2007–2008 рр. оцінка фактичного й очікуваного списання банківських активів і резервів на покриття збитків за кредитами у промислово розвинених країнах була знижена з 2,8 трлн. дол. США до 2,3 трлн. дол. США, причому 2/3 цієї суми було визнано до кінця 2009 р. [1, 20–26].

Відстеження останніх тенденцій розвитку фінансового сектора засвідчує, що основні ризики загалом пов'язані з можливістю погіршення ситуації у таких царинах:

- нові геополітичні і фінансові проблеми (зростання цін на нафту, різкі коливання курсів вільноконвертованих валют);
- втрата довіри до дієвості фінансової політики [2, 52–53];
- передчасна відмова від державної підтримки;
- нівелювання збереженням незалежності центральних банків;
- невизначеність економічної ситуації, що зумовлює зниження довіри до фінансових інституцій.

Подолання наслідків кризи потребує узгодження взаємозв'язків між інститутами держави і ринку, забезпечення макроекономічної збалансованості, скорочення бюджетного дефіциту, зниження рівня інфля-

ції й процентних ставок і стабілізації курсу національної валюти. Особливості сучасного етапу розвитку фінансового сегмента світової економіки варто досліджувати з урахуванням досягнутих домовленостей лідерів “великої двадцятки” (G 20):

1. Лідери G 20 на саміті в Сеулі (листопад 2010 р., Південна Корея) при прийнятті рішень особливу увагу приділили створенню інституціонального середовища зі схемами підзвітності й координації внутрішньоурядових структур, заохоченню партнерства й прямому консультуванню між урядом і підприємництвом.

2. Визначено, що функціонування ринку фінансових послуг потребує адекватної цілісної, стійкої і впорядкованої інституційної структури, яка розвивається й удосконалюється. Тому глобальні фінансові стандарти мають підвищити рівень фінансового регулювання, не допустити фрагментації ринків, застосування протекціонізму й регулятивного арбітражу.

3. Лідери “великої двадцятки” підтвердили наміри продовжити реформи, що стосуються фінансового регулювання, зокрема здійснювати заходи на національному й міжнародному рівнях з метою підвищення глобальних стандартів фінансового регулювання й забезпечення їхнього послідовного застосування відповідними національними інститутами.

Експерти Міжнародного валютного фонду вважають, що скоординовані заходи “великої двадцятки” із забезпечення стійкого розвитку економік здатні додати до потенційного обсягу світового ВВП в 2014 р. до 2%, що еквівалентно 1 трлн. дол. США і буде створено додатково 25 млн. робочих місць тільки завдяки проведенню цих реформ. Проте міжнародні фінансові інституції попереджають, що країнам G 20 навряд чи вдасться впоратися із завданням “ребалансування” світової економіки і глобальні

дисбаланси по рахунках поточних операцій будуть посилюватися до 2014 р. [3, 40–43] У цьому контексті податково-бюджетна політика країн з розвинутою економікою має забезпечувати розробку й здійснення бюджетної консолідації з урахуванням конкретних умов у кожній країні і прогнозів щодо обсягів торгівлі та інвестицій, а також стабільності діяльності і соціальної відповідальності корпорацій і фінансових посередників.

Характерною і невід’ємною рисою ринкової економіки є функціонування дієвої фінансової інституційної структури. По-перше, сучасний стан світової економіки і дисбаланси економічного розвитку потребують не лише регулювання валютних курсів і фінансових ринків, а також реформування міжнародних фінансових організацій. До 2013 р. лідери країн G 20 домовилися переглянути розподіл квот Міжнародного валютного фонду, і частка країн, що розвиваються, у фонді зростає на 2,8%. Нині США володіють 18% квот, 15 країн Європейського Союзу – 30%, а Російська Федерація – менше 3%. Оскільки для прийняття рішень необхідно 85%, то США і країни ЄС можуть накладати вето на ключові рішення фонду. Важливо, щоб МВФ асоціювався не тільки з цими країнами, а й відображав поступову зміну сил у світовій економіці й зростаюче значення країн, що розвиваються. Це сприятиме зниженню ризиків надмірної волатильності потоків капіталу.

По-друге, варто дотримуватися ринкових режимів обмінного курсу, що базується на фундаментальних економічних засадах, а також утриматися від конкурентної девальвації валют. Вважаємо, що розвинені країни повинні прагнути мінімізувати надмірну волатильність і коливання валютних курсів, а країни, що розвиваються, – впливати на курси національних валют. Узгоджене регулювання валютних курсів

сприятиме уникненню “валютних воєн”, а тому доцільно США координувати свої кардинальні дії при реалізації кредитно-грошової політики з іншими “гравцями” глобальної економіки. У листопаді 2010 р. Федеральна резервна система США оголосила про викуп державних облігацій на 600 млрд. дол. США, що змусить інвесторів коректувати валютні позиції.

По-третє, необхідно впровадити нові стандарти капіталу й ліквідності банківського сектора, а також особливу увагу приділити банкрутству потужних фінансових установ. На макроекономічному рівні для стимулювання розвитку банківського сектора варто здійснити такі заходи: сприяти підвищенню купівельного попиту (купівлю нерухомості, автомобілів); розробити загальнодержавну програму розвитку реального сектора економіки, що сприятиме узгодженню інтересів підприємств і банків; використовувати державні гарантії при кредитуванні стратегічних галузей і підприємств; розвивати страхування експортно-імпортних контрактів для закупівлі новітнього промислового обладнання і техніки.

У світовій практиці при дослідженні причин виникнення проблем у банків в кризові періоди передбачається введення підвищених коефіцієнтів ризику при розрахунку достатності капіталу за такими видами активів: за кредитами офшорним компаніям або компаніям, які контролюються офшорною компанією; за кредитами, виданими на покупку цінних паперів і надання позик третім особам; за вкладеннями у цінні папери, емітованими особами з нестійким фінансовим станом тощо.

У банківській системі за підсумками дев’яти місяців 2010 р. зафіксовано збиток в розмірі 10 млрд. грн.; чистий прибуток зафіксовано в 127 українських банків, або 72% від загальної кількості. [4].

Ми вважаємо, що особливої уваги заслуговує модернізація банківських послуг в посткризовий період:

1. Необхідно перепрофілювати антикризові заходи відповідно до потреб національної економіки, зокрема в царині реалізації фінансової і грошово-кредитної політики держави. У перспективі – підтримка стабільності фінансових ринків і реального сектора економіки, зниження ризиків при здійсненні розрахунків, розвиток національної платіжної системи пов'язані з введенням в обіг електронних грошей. Побудова сучасної концепції національної платіжної системи, розробка положень щодо регламентування діяльності учасників ринку електронних платежів потребують вирішення дискусійних питань, зокрема можливості випуску електронних грошей небанківськими установами.

2. Сучасна банківська система характеризується високим рівнем простроченої заборгованості, низькою капіталізацією банків і порушенням конкурентного середовища. Оскільки в Україні за останні роки спостерігається розрив динаміки зростання депозитної бази і динаміки зменшення кредитного портфеля банків, то варто акцентувати увагу на розширенні кредитування населення й підприємництва. Зокрема, в 2010 р. в Російській Федерації прийнято закон "Про мікрофінансову діяльність і мікрофінансові організації". Адаптація аналогічного законодавства до національних реалій сприятиме розширенню мікrokредитування, наданню інноваційних фінансових послуг (створення бізнес-інкубаторів), а також створенню в малому бізнесі нових робочих місць, що сприятиме зниженню безробіття.

3. Для нормалізації ситуації із простроченою заборгованістю банків були задіяні державні гарантії, субординовані кредити, обмін ОВДП на привілейовані акції тощо. В умовах кризи фінансові ринки, що розвива-

ються, є інтегрованішими у світову економіку і залежніші від впливу зовнішньої ліквідності, тому варто реструктуризувати корпоративні борги і роздрібні активи банківських установ. При цьому доцільно оцінити рівень ризиків, прийнятих банками, на бізнес їхніх реальних власників і афілійованих з ними осіб. До того ж, у випадку, якщо ризик на власників банку перевищує 20% капіталу банку, то менеджменту банку і його власникам необхідно визначити перспективи зниження концентрації ризиків на власників і диверсифікованість банківського бізнесу. Важливо, щоб платіжні агенти із сумнівним статусом, що підпадають під регулювання банківського законодавства, не могли надавати неконкурентні фінансові послуги.

Регуляторний механізм державної підтримки фінансового сектора повинен відображати сучасну політику держави: по-перше, формування і функціонування фінансового ринку потребує якісно нового рівня стосунків між державою й інститутами ринку, створення повноцінної системи інвестиційного і податкового законодавства, положення якого враховували б специфіку фінансового сегмента економічної системи. По-друге, від оптимізації і систематизації нормативно-правового забезпечення інститутів фінансового ринку залежить послідовна реалізація в практику принципів державної регуляторної політики, усунення порушень і вдосконалення процедури регуляторної діяльності. По-третє, забезпечення єдності й узгодженості розрізнених правових, економічних і організаційних засад для учасників фінансового ринку, визначення порядку здійснення окремих фінансових операцій і уніфікації понятійного апарата. Для цього доцільно скасувати застарілі норми і положення, розробити й прийняти нові систематизовані нормативно-правові акти, які відповідають сучасним умовам розвитку фінансового сегмента економіки.

Успішний розвиток ринку фінансових і страхових послуг потребує професійного регулювання, об'єктивного моніторингу і контролю, що сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності національних фінансових установ. У цьому контексті варто акцентувати увагу на дискусійності створення єдиної регуляторної установи на ринку фінансових послуг. Крім того, підвищенню конкурентоспроможності національних страхових послуг сприятиме налагодження взаємин з Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю щодо адаптації міжнародних стандартів до національних реалій, зокрема формування кластерних ініціатив.

У процесі дослідження формування і функціонування ринку страхових послуг варто акцентувати увагу на таких аспектах:

1. Розробка сценаріїв розвитку страхового ринку України з використанням різних моделей вимагає зваженого підходу. Зокрема, у 2009 р. зростання майнового страхування в корпоративному сегменті склало близько 12%, що було зумовлено умінням компаній зі страхування життя оперувати грошовими потоками і розміщувати нові страхові продукти. Коли страхова компанія розробляє новий продукт, то у цьому процесі задіює більшість структурних підрозділів. При розробці нових страхових продуктів особлива увага приділяється тарифній ставці для досягнення рентабельності певного страхового продукту.

Особливу увагу заслуговує застосування методу тестування прибутку, що відстежує потоки платежів під час дії договору страхування. Він дає змогу оцінити сучасну вартість майбутнього прибутку (прибутковість інвестицій, доцільність витрат) за одним договором страхування або портфелем договорів. До основних параметрів тестування відносять: програму страхування, норму прибутковості, розмір очікуваних

внесків і виплат, величину комісійної винагороди, обсяги страхових резервів та ін.

Загалом договір страхування пенсії можна представити як сукупність грошових потоків, що виникають протягом строку його дії. Важливо враховувати зміну вартості грошей у часі, до початку дії договору страхування здійснити дисконтування.

2. Важливою є наявність постійних партнерів із перестраховання й збалансованості портфеля компаній. В умовах низької ліквідності ринку пріоритети в наданні страхових послуг дають змогу страховикам здобувати конкурентні переваги. У міжнародній практиці використовують різні спеціальні методики оцінки надійності страхових компаній, зокрема для компаній, що страхують ризики, і окремо для тих, хто займається страхуванням життя. Хотілося б зазначити, що в рамках облігаторного перестраховання вищу оцінку (10 балів) отримують страхові компанії, у яких є облігатори (постійні партнери): в Російській Федерації – 5 балів, в Україні – 0 балів, якщо облігатора нема – мінус 10 балів. Тим компаніям, які перестраховують свої ризики й у країнах Європейського Союзу і в Російській Федерації, – 7 балів. На першому місці є Allianz Україна (основний власник – ВАР СК "РОСНО" (Російська Федерація), якою володіє Allianz SE (Німеччина); 9 місце займає Універсальна (Whiteford Limited LLC (Кіпр) і 17 – Альфа Страхование ("Іннокаст Холдинг Лімітед" (Кіпр) [5].

3. Експерти вважають, що Україна може вийти на 5-е місце у світі з виробництва сільськогосподарської продукції і тому особливу вагу має управління аграрними ризиками. В Іспанії, Канаді і США щорічно страхується від 50 до 80% посівів сільськогосподарських культур, а в Україні – не більше 3–5% усіх засіяних площ.

За даними Міжнародної фінансової корпорації (IFS), послуги зі страхування

сільськогосподарських ризиків в Україні надають близько 17 страхових компаній і майже 80% цього ринку належить шести компаніям. У сезоні 2009/2010 рр. страхування озимих культур охопило не більше 3% усіх посівних площ України, було укладено 467 договорів, і через несприятливі погодні умови по 45% (2008/2009 рр. – 37%) з них страховики здійснили виплати, тому збитковість у цьому сегменті перевищила 180% (26,5 млн. грн. відшкодувань проти 14,4 млн. грн. премій). Крім того, у деяких випадках співвідношення виплат до премій у страховиків становило до 1055% [6].

Зокрема, в Іспанії і Канаді на державному рівні субсидується від 60 до 80% стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції, а іншої – 30–40%. Федеральний уряд США за програмою катастрофічного покриття, якщо гине більше половини врожаю, виплачує фермерам допомогу в розмірі 55% від обумовленої ціни. У 2011 р. в Україні в державному бюджеті буде передбачено близько 100 млн. грн. на поновлення субсидування аграрного сектора економіки.

У перспективі – створення Державної сільськогосподарської страхової компанії, яка має виступити у ролі страховика й одночасно адміністратора ринку. Інші страховики повинні будуть надавати агентські послуги і від імені державної страхової компанії через свої філії розміщувати стандартні договори страхування за визначеними тарифами. Варто зауважити, що для діяльності державної страхової компанії потрібно буде від 25 до 80 млн. грн. на рік.

Для гарантування виплат треба розробити порядок надання безпроцентних державних позичок й участі держави в створенні фонду катастроф, виплати з якого повинні здійснюватися у випадках, якщо збитки за страховими випадками у кілька разів перевищуватимуть премії, отримані за цими видами страхування. У цьому кон-

тексті варто акцентувати увагу на організації ефективного адміністрування, розвитку регіональної мережі і підготовці кваліфікованого персоналу.

Для визначення економічної політики держави та обґрунтування конкретних заходів формування ринку фінансових і страхових послуг необхідно здійснювати наступні заходи:

1. Рівень фінансової конкурентоспроможності країн визначається ступенем їхньої участі в сучасних економічних процесах. До основних критеріїв оптимізації механізму державного регулювання структурного реформування фінансового ринку можна віднести такі: зростання реального валового внутрішнього продукту протягом тривалого періоду; зростання прибутковості і рентабельності фінансово-господарської діяльності підприємств реального сектора економіки; формування оптимальних секторальних та регіональних пропорцій відтворення; задоволення суспільних та індивідуальних потреб у фінансових послугах. Важливо відмовитися від спекулятивної моделі фінансового ринку, заснованої на невисокому ступені монетизації і спекулятивній орієнтації капіталів іноземних інвесторів.

2. Важливо нормативно забезпечити випуск нових видів інструментів внутрішньої державної позики і відмовитися від фіксованої прибутковості, що встановлюється при їх розміщенні. Варто прив'язати прибутковість державних цінних паперів (ОВДП) до рівня інфляції й валютного курсу, а також, до котирувань дорогоцінних металів.

3. Фінансовий механізм організації страхової діяльності має забезпечувати поступальність виконання страховиками своїх зобов'язань. Маркетингова стратегія спрямована на залучення нових страхувальників та утримання існуючих

клієнтів, прогнозування можливих обсягів продаж конкурентоспроможних страхових продуктів. Для підвищення ефективності управлінських рішень у страховій компанії варто здійснювати тестування прибутку й аналіз чутливості економічних показників, що закладаються в розрахунки. Застосовуючи тестування прибутку до вже існуючих пенсійних продуктів, можна визначити оптимальний рівень параметрів, що закладаються в розрахунок тарифів і резерв премій, підвищуючи тим самим надійність операцій, зокрема щодо страхування пенсії.

4. Ефективна інтеграція вітчизняного фінансового ринку у світовий потребує підвищення рівня відповідальності держави щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів. Водночас розширення меж секторів фінансового ринку потребує переходу до єдиного національного регулювання – мегарегулятора для створення глобальної мережі фінансової безпеки, що сприятиме зниженню нестабільності економіки внаслідок великих обсягів ввезення і вивезення спекулятивного капіталу, зокрема із країн з економіками, що розвиваються.

Динамічному розвитку ринку фінансових і страхових послуг сприятиме розширення фінансування реального сектора економіки, малого й середнього бізнесу, забезпечення доступності іпотеки й страхових послуг для громадян.

Література

1. *The Financial Crisis and Information Gaps Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors // Prepared by the IMF Staff and the FSB Secretariat.* – 2009. – October, 29. – 26 p.
2. *Finding New Data / Adelheid Burgi-Schmelz // Finance & Development.* – 2010. – September. – P. 52–53.
3. *After the Supernova: Crisis management lessons from the IMF's / Ashok Vir Bhatia // Finance & Development.* – 2010. – September. – P. 40–43.
4. *Войтицкая Л. С начала года три четверти украинских банков сработали в прибыль // Дело.* – 2010. – № 150. – 22 октября.
5. *Ким-Галимова В. Самые надежные страховые компании Украины // Фокус.* – 2010. – № 43. – 1 ноября.
6. *Полищук А. Что застрахуешь, то и пожнешь // Киевский Телеграфъ.* – 2010. – № 42. – 15–21 октября.